

De opeenhoping van smart

In de uitnodiging die ik kreeg om iets te schrijven ter begeleiding van deze opening en deze tentoonstelling, *Of Monsters and Men*, werd het monster van Frankenstein aangehaald, uit Mary Shelley's *Frankenstein: or The Modern Prometheus*. Ik citeer uit de uitnodiging: "ruim 200 jaar na het verschijnen van dit boek is de inhoud ervan gereduceerd tot de clichés van de 'gekke geleerde' en zijn 'gevaarlijke monster'". Dat het monster, die zichzelf vaker 'ellendeling' noemt, tot een cliché verworpen is zal met de 20e-eeuwse filmversie te maken hebben. Wat leert dit verhaal ons werkelijk over het monsterlijke? Het monsterlijke in de mens zouden wij kunnen wijden aan de gecorrumpeerde geest—het verwerpelijke als zorgbehoevend. De nalatigheid van de hoogmoedige wetenschapper en de eenzaamheid van de ellendeling die daar het directe gevolg van is, vormen samen een giftige brei van waaruit het monsterlijke is ontsproten.

De Latijnse oorsprong van het woord 'monster' betekent iets als 'tonen', 'aanwijzen' of 'waarschuwen'. Het misbaksel als waarschuwing. In het geval van Victor Frankenstein is zijn misbaksel een demonstratie van de creatieve hoogmoed—men moet zich niet branden aan het najagen van de wens om de natuurwetten te overschrijden, is het devies. Denk aan het gebruik van de toevoeging 'Franken-' aan dingen die voortkomen uit de wetenschap dat als onnatuurlijk wordt gezien: Frankenbaby, Frankenfood, bij genetisch gemodificeerde embryo's of voedsel. Op dat moment verwarren we het monster met zijn maker, aldus Bruno Latour. Dient het monster als waarschuwing, het toonbeeld van waarom makers zorgzaam te werk zouden moeten gaan?

Over de geboorte van hun creatie, op 16 juli 1945, om 5:30 uur 's ochtends, zou natuurkundige Robert Oppenheimer later zeggen dat onder hem en zijn team, mede-getuigen van deze geboorte, 'sommigen lachten, anderen huilden, maar de meesten waren stil'. Hun creatie begon als de zoektocht naar het ontsluiten van de kleinste deeltjes in ons bestaan, het kwam ter wereld als de atoombom. In de ogen van Oppenheimer was hun creatie geen monster, maar zichzelf. "Nu ben ik de Dood, de Vernietiger van Werelden." Ik denk dat wij ons op een of andere manier allemaal zo voelden," verklaarde Oppenheimer later, nadat hij zijn creatie de rug had toegekeerd. Een maand na de geboorte van deze creatie hebben de nakomelingen hiervan, die met onmiskenbaar hoongelach de koosnaampjes "Little Boy" en "Fat Man" kregen, hun verwoesting teweeggebracht. Een erfzonde van hun makers.

"Het leven, hoewel mogelijk een opeenhoping van smart, is me lief, en dus zal ik het beschermen."

Dat de verwerpelijkheid in creaties als erfzonde wordt doorgegeven en zorg behoeft, wordt uit dit citaat van Victor Frankenstein's ellendeling duidelijk. Zoals de Bijbelse Job gooit hij in een woordenwisseling met zijn Maker de schuld van zijn pijn voor de voeten van Victor zelf. Het leven van zijn ellendeling benadrukt voor Victor de aanwezigheid van precies dat wat hij wil verdringen—zijn eigen vleesgeworden verwerpelijkheid. Het onder ogen komen van eigen laakbaarheden is immers ook een smartelijke ervaring.

Victor verstoot zijn "afzichtelijke ellendeling". Wat was er gebeurd als hij de verantwoordelijkheid en zorg voor zijn creatie wel op zich had genomen? Stel je een verhaal voor over Victor waarin hij moet worstelen om zijn creatie geaccepteerd te krijgen in een samenleving die het juist verafschuwde omdat het onnatuurlijk is. Dan zouden we een boek lezen over maatschappelijke vooroordelen en een vooringenomen kijk op de natuur. Een verhaal dat bijvoorbeeld zou rijmen met het geval van Dolly het gekloonde schaap, waar overigens in de jaren '90 geregeld naar werd verwezen als 'Frankensheep'.

Laatst schreef Arnon Grunberg in de Volkskrant, "het kwaad is vrijwel altijd vermomd als een strijd tegen het kwaad, wat iedereen zou moeten doen beseffen het kwaad eerst in zichzelf te zoeken, juist ook als men het goede meent te doen. Daarom moet elke straf die wij uitdelen worden beschouwd als een nederlaag voor alle betrokkenen." De ellendeling smeekt: "overal zie ik zaligheid, waarvan alleen ik onherroepelijk ben uitgesloten. Ik was weldadig en goed; mijn ellende heeft een duivel van mij gemaakt. Maak me gelukkig en ik zal weer deugdzaam zijn."

De werken in deze tentoonstelling benaderen ieder in meer of mindere mate de mens, de natuur, en zogenaamde monsterlijke driften. Bij de veronderstelling dat het monsterlijke in ons allen rondwaart en dat onze creaties altijd de erfzonde in zich dragen dat zij naar ons evenbeeld geschapen zijn, wil ik namens Shelley's ellendeling onderstrepen dat we deze opeenhoping van smart dienen lief te hebben en te beschermen.